

quam Aunulfum diaconum perficere unanimiter rogavimus conscribendam, vestro quæsumus ut firmetur robore: ut [quidquid nos] per hanc paginola[m] donationis constat delegasse, noncupata basilica habeat, teneat, possideat, [nec] quicumque loci hujus dignitatem perceperit, jure hæreditario perpetua-liter sibimet vindicet possidendum. Si ullo unquam tempore, aut pontifex civitatis, aut quælibet persona, a nobis donata vel tradita de dominatione basilicæ hujus abstrahere voluerit, incurrat maledictionem pro benedictione, et Domini nostri Jesu Christi, et sanctæ Mariæ semper virginis, et sanctorum apostolorum, vel omnium sanctorum martyrum, confessorum atque virginum, incurrat offensam; et voluntas nostra perpetim, auxiliante Domino, capiat firmitatem. Hoc ergo inserendum rogavi, ut qui voluntati meæ obvius esse voluerit, maledictionem illam incurrat, quam propheta in

A psalmo centesimo octavo Judæ cantavit; et præsens pagina maneat inconvulsa, quam pro rei firmitate manu propria subscripsi, et dominis et fratribus meis muniendam rogavi. Actum in Cenomanica civitate, anno undecimo regni domni nostri Chilperici regis, pridie Nonas Martii.

Domnolus episcopus subscripsit. Germanus episcopus rogante clero subscripsit. Audoveus Audegavorum episcopus rogante Domnolo episcopus subscripsit. Leodulfus presbyter subscripsit. Aunulfus presbyter subscripsit. Leodericus presbyter subscripsit. Dinanius presbyter subscripsit. Drantius presbyter subscripsit. Injurious presbyter subscripsit. Meterius presbyter subscripsit. Cennius diaconus subscripsit. Romulus diaconus subscripsit.

B Datdeus diaconus subscripsit. Sennontheus diaconus subscripsit. Noso diaconus subscripsit.

ANNO DOMINI DLXXVII.

SANCTA RADEGUNDIS

REGINA FRANCIAE,

SANCTÆ RADEGUNDIS REGINÆ

VITA

DUOBUS LIBRIS COMPOSITA.

LIBER PRIMUS.

AUCTORE VENANTIO (FORTUNATO EPISCOPO PICTAVIENSI.

Ad mss. Cod. S. Germani Præsentis et Conchensis monasterii, et D. d'Herouval.)

Prologus.

1. Redemptoris nostri tantum dives est largitas, ut in sexu muliebri celebret fortes victorias, et corpore fragiliores ipsas reddat feminas virtute mentis inclytæ gloriosas. Quas habentes nascedo mollitiem facit Christus robustas ex fide: ut quæ videntur imbecilles, dum coronantur ex meritis, a quo efficiuntur fortes, laudem sui cumulent Creatoris, habendo in vasis stertibus thesauros cœli reconditos: in quarum visceribus cum suis divitiis ipse Rex habitator est Christus. Quæ mortificationes se sæculo, despecto terræ consortio, defæcato [Al. deserto] mundi contagio, non confidentes in lubrico, non stantes in lapsu, quærentes vivere Deo, ad gloriam Redemptoris sunt copulatæ paradiso. In quo est pariter numero, cujus vitæ præsentis cursum, licet sermone private, terre tentavimus in publicum: ut cujus est vita cum Christo in gloria, memoria relata celebretur in mundo.

VITA INCIPIT.

2. Beatissima igitur Radegundis, natione barbara de regione Thoringa, avo rege Bassino, patre Hermenfrido, patre rege Berethario. In quantum altitudo sæculi tangit, regio de germine orta, celsa licet origine, multo celsior actione. Quæ cum summis suis parentibus brevi mansisset tempore, tempestate

C barbarica, Francorum victoria regione vastata, vice Israelitica exit et migrat de patria. Tunc inter ipsos victores cujus esset in præda regalis puella, sit contentio de captiva. Et nisi reddita fuisset transacto certamine, in se reges arma movissent. Quæ veniens in sortem præcelsi regis Chlotarii in Veremadensium

ducta Atteias (a) in villa regia nutriendi causa custodibus est deputata. Quæ puella inter alia opera, quæ sexui ejus congruebant, litteris est erudita: frequenter loquens cum parvulis, si conferret sors temporis, martyr fieri cupiens. Indicabat adolescens jam tunc merita senectutis, obtinens pro parte quæ petiit. Denique dum esset in pace florens Ecclesia, ipsa est a domesticis persecutionem perpessa. Jam tunc id agens infantula, quidquid sibi remansisset in mensa, collectis parvulis, lavans capita singulis, compositis sellulis, porrigens aquam manibus, ipsa cibos inferebat, ipsa miscebat infantulis. Hoc etiam præmeditans cum Samuele parvulo clerico gerebat. Facta cruce lignea præcedente, subsequentes psallendo ad oratorium cum gravitate matura simul parvuli properabant. Et ipsa tamen cum sua veste nitidans pavementum, circa altare vero cum facitergio (b) jacentem pulverem colligens, foris cum reverentia recondebat, potius quam vergebat. Quam cum præparatis expensis Victoriace (c) voluisset rex prædictus accipere, per Beralcham ab Alteias nocte cum paucis elapsa est. Deinde Suessionis cum eam direxisset ut reginam erigeret, evitans pompam regalem ne sæculo cresceret, sed cui debebatur et humana gloria non mutatur.

3. Nubit ergo terreno principi, nec tamen separata a cælesti. Ac dum sibi accessisset secularis potestas, magis quam permittit dignitas, se plus inclinavit voluntas. Subdita semper Deo, sectans monita sacerdotum, plus participata Christo quam sociata conjungio. Illo vero sub tempore tentamus patefacere de multis pauca quæ gesserit. Ideo juncta principi, timens ne Deo degradasset, cum mundi gradu proficeret, se sua cum facultate eleemosynæ dedicavit. Nam cum sibi aliquid de tributis accideret, ex omnibus quæ venissent ad eam, ante dedit decimas quam recepit. Deinde quod supererat, monasteriis dispensabat, et quo ire pede non poterat, transmissio munere circuibat. A cujus munificentia nec ipse se abscondere potuit eremita; et sicuti ne premeretur a sarcina, quod acceperat erogabat. Apud quam egeni vox non inaniter sonuit, nec ipsa eam surda præterit: sæpe donans indumenta, credens sub inopis veste Christi membra se tegere: hoc se reputans perdere quidquid pauperibus non dedisset.

4. Adhuc animum tendens ad opus misericordiæ, Alteias domum instruit, ubi lectis culte compositis, congregatis egenis feminis, ipsa eas lavans in thermis, morborumque curans putredines. Virorum capita diluens, ministerium faciens, quos ante lavarat, eisdem sua manu miscebat, ut fessos de sudore sumpta potio recrearet. Sic devota femina nata et nupta regina, palatii domina, pauperibus servierat ancilla.

(a) Atteia, *Athlès*, in Veromanduis ad Sumnam flumen erat ex eorum vicorum numero, quos quia fasci erant, vulgo villas publicas aut regias appellabant, uti Hadrianus Valesius in Hist. lib. XXI observavit.

(b) Facitergium pro sudario, quod faciei sordes tergit.

(c) Al. *Victoriæ*, vernacule *Vitry*, in Belgio duobus

A In mensa vero suboculte, ne forte cognosceretur ab aliquo, ante se posito cum legumine ferculo, inter epulas regum, more trium puerorum, fava [faba] vel lenticula delectabiliter vescebatur. De cursu (d) vero decantando, etsi sederet in prandio, excusans se regi aliquo casu, ut Deo redderet debitum, se subducebat convivio. Quo egressa Domino psallebat, et curiose requirebat quali cibo foris pauperes refecissent.

5. Item nocturno tempore, cum reclinaret cum principe, rogans se pro humana necessitate consurgere, levans egressa cubiculo, tamdiu ante secretum orationi Incumbebat jactato cilicio, ut solo calens spiritu jaceret gelu penetrata, tota carne præmortua: non curans corporis tormento mens intenta paradiso, B leve reputans quod ferret, tantum ne Christo vilesceret. Inde regressa cubiculum, vix tepescere poterat vel foco vel lectulo. De qua regi dicebatur habere se potius jugalem monacham quam reginam. Unde et ipse irritatus [Al., tantis] pro bonis erat asperrimus. Sed illa pro parte liniens, pro parte tolerabat modeste rixas illatas a conjuge.

6. Diebus vero Quadragesimæ satis est scire qualiter se retexit inter vestes regias singulariter poenitens. Igitur appropinquante jejunii tempore, mittens ad religiosam monacham nomine Piam in sancto proposito, illa dirigebat veneranter in linteo sigillatum cilicium: quod sancta induens ad corpus, per totam Quadragesimam subter vestem regia dulci portabat in sarcina. Transactis diebus, similiter sigillatum retransmittebat cilicium. Sin autem rex deesset, quis credat qualiter se orationi diffunderet, qualiter se tanquam præsentis Christi pedibus alligaret; et quasi repleta deliciis, sic longo jejunio satiaret in lacrymis? Cui despecto ventris edulio Christus tota refectio, et tota fames erat in Christo.

7. Illud qua pietate peragebat sollicita, ut quæ per oratoria vel loca venerabilia tota nocte perlucere, candelas suis manibus factas jugiter ministrabat? Unde hora serotina, dum ei nuntiaretur tarde, quod quæ ad mensam rex quæreret, circa res Dei dum satagebat, rixas habebat a conjuge, ita ut vicibus multis princeps per munera satisfaceret, quod ei per linguam peccasset.

8. Ad cujus opinionem si quis servorum Dei visus fuisset vel per se vel [Sur. addit per alium] vocatus occurrere, videres illam, cœlestem habere lætitiā; et hora noctis recursa cum paucis pergens et intimis per nivem, lutum, vel pulverem, aqua calida parata, ipsa lavabat et tergebat venerandi vestigia nec resistente servo Dei et propinabat in patera. Sequenti die, curam domus committens creditariis, ipsa se tolens a Duaco: ubi Sigibertus rex instructa Fredogundis occisus est. Aliud est ejusdem nominis oppidum in Campania, sed tunc Chlotario non parolat.

(d) Decursus sive cursus pro officiis divinis a Gregorio Turonensi et Fortunato non raro usurpant, dictum est in Vita sancti Germani episc. Paris. ad num. 75. Decantare hic et alibi passim pro recitare suum.

tam occupabat circa viri justi verba, circa salutis instituta, et circa adipiscenda vitæ cælestis commercia retentabatur per dies. Et si venisset pontifex, in aspectu ejus lætificabatur, et remuneratum relaxabat ipsa tristis ad propria.

9. Illud quoque quam prudenter totum pro sua salute providebat impendere : quoties quasi infortunem (a) novum lineum sabanum, auro vel gemmis ornatum more vestiebat de barbaro, a circumstantibus puellis si laudaretur pulcherrimum, indignam se ad iudicandum tali componi linteolo, mox exuens se vestimento dirigebat loco sancto, quisquis esset in proximo, et pro palla ponebatur divinum super altare.

10. Qualiter vero si quis pro culpa criminali, ut assolet, a rege deputabatur interfici sanctissima regina moriebatur cruciatus, ne designatus reus moretetur in gladio! Qualiter concursabat per domesticos fideles servientes et proceres, quorum blandimentis mulcebat animum principis, donec in ipsa ira regis, unde processerat sors mortis, inde curreret vox salutis!

11. His igitur beatis actibus occupatam intantum provexit divina clementia, ut etiam adhuc in palatio laica Domino largiente declararentur per eam miracula. Denique in Perunna [*Peronne*] villa post prandium dum ambularet per hortum sanctissima, rei retrusi pro crimine succurri sibi clamabant, vociferantes de carcere. Ipsa quid esset interrogat : mentiuntur ministri, quod mendicorum turba quæreret eleemosynam. Credens hoc illa transmittit quo indigebat inopia. Interea a iudice compelluntur tacere qui tenebantur in compede: Cum vero nox supervenisset, dum sibi cursum diceret, fractis vinculis soluti occurrunt sanctæ de carcere. Quo cognito reos se viderunt qui beatæ mentiti sunt, dum qui rei fuerant de catenis soluti sunt.

12. Et quoniam frequenter aliqua occasione, divinitate prosperante, casus cedit ad salutem, ut hæc religiosius viveret, frater interficitur innocenter [innocens] (b). Directa igitur a rege veniens ad beatum Medardum Noviomago, supplicat instantem, ut ipsam mutata veste Domino consecraret. Sed memor dicentis apostoli : Si qua ligata sit conjugi, non quærat dissolvi (*I Cor. vii*), differebat reginam, ne veste le-

(a) Maforte muliebre capitis tegumentum ; *lineum sabanum* (a voce theotisca *Saban*, quæ linteum significat) hic sumi videtur pro vestimento ex lino confecto, cui aurum et gemmæ assutæ erant.

(b) Fortunatus in carmine de exordio Thoringiæ, supplement. 1, inducit Radegundem fratris necem patheticis desistentem.

(c) Et tamen paulo ante concilium Aurelianense II, anno Christi 533 celebratum sic statuit canone 18 : *Placuit etiam ut nulli postmodum feminæ diaconalis benedictio pro conditionis hujus fragilitate credatur : qui licet ex antiquorum canonum præscripto, annorum quadraginta probationem revocare duntaxat videatur Joanni Morino, exercit. 10, de Sacr. Ordinatio, cap. 3, neque sic tamen in Radegunde locum habuit. Diaconissas omnino desiisse ante sæculum X apparet ex Antonis episcopi Vercellensis epistola ad Ambrosium sacerdotem in t. VIII Spicilegii Vet. Scr., p. 123.*

(d) In Cod. Sangermanensi legitur *stapione*, in sexto

geret monacham. Adhuc beatum virum perturbabant proceres et per basilicam graviter ab altari retrahabant, ne velaret regi conjunctam, ne videretur sacerdoti ut præsumeret principi subducere reginam, non publicanam, sed publicam [*Id est*, publice seu solemniter nuptam]. Quo sanctissima cognito, intrans in sacrarium, monachica veste induitur, procedit ad altare, beatissimum Medardum his verbis alloquitur dicens : Si me consecrare distuleris, et plus hominem quam Deum timueris, de manu tua a pastore ovium anima requiratur. Quo ille contestationis roccus tonitruo, manu superposita, consecravit diaconam (c).

13. Mox indumentum nobile quo celeberrima die solebat pompa comitante regina procedere, exuta ponit in altare, blattas, gemmataque ornamenta [*Al. blattis, gemmis ornamentis*] : mensam divinæ gloriæ tot donis onerat per honorem. Cingulum auri ponderatum fractum dat in opus pauperum. Similiter accedens ad cellam sancti Jumeris, die uno quo se ornabat felix regina, composito sermone ut loquar barbaro, stapionem (d), camisas, manicas, cofeas, fibulas, cuncta auro, quædam gemmis exornata, per circumulum sibi profutura sancto tradit altari. Inde procedens ad cellam venerabilis Datdonis, die qua debuit ornari præstanter in sæculo, quiddam indui poterat, censu divite femina, abbate remunerato totum dedit cœnobio. Æquiter [similiter] sancti Gundulfi, post facti Mettis episcopi (e) progressa receptaculo, non minore laboratu nobilitavit Synergium (f).

14. Hinc felici navigio Turonis appulsa quæ suppleat eloquentia, quantum officiosam, quantumquod se monstravit munificam? Quid egerit circa sancti Martini atria, templa, basilicam, flens, lacrymis insatiata, singula jacens per limina, ubi missa revocata (g), vestibus et ornamento, quo se clariori cultu solebat ferre in palatio, sacrum composit altare. Hinc-cum in vicum Condatensem [*Condt*], ubi gloriosus vir Martinus et Christi satis inimicus senator migravit de sæculo, ancilla Domini pervenisset, dedit non inferiora, Domini crescens in gratia.

15. Hinc cum in villa Suedas [*Sais inter Turones et Pictones*] Pictavo territorio juxta prædictum vicum decenter accederet, itinere prosperante, qualiter se

D casu. Scribendum videtur, *scapionem*, ad regionem diademata designandum. Nam Germanis hodieque *Scappel* vitta seu capitis redimiculum dicitur. Si vero quis *stapionem* retinendum velit, vox ista de pedum ornamentis interpretanda erit, qualia Isaias in cap. III commemorat. Nam stapio, equestre suppedaneum.

(e) Ita mss. Codd. et tamen nullus Gundulfi in nomine legitur Mettensis episcopus usque ad Ludovici Pii ætatem. An forte pro Gundulfi legendum Goscelini, qui sæculo VI sedi Mettensi præfuit?

(f) Synergium, locus in quo plures simul operantur, hic usurpari videtur pro monasterio, quod eadem ratione non nunquam asceterium appellatur.

(g) Sic legendum probant veteres membræe, non vero *missa revocato*, vel *missore vocato*, ut apud Sorium. Codex D. d'Herouval-ex amanuensis interpretatione habet *missa celebrata*, sed perperam ut constare videtur ex adnotatis in Vitam sancti Germani episcopi Parisiensis, num. 59.

gessit per singula, quis enumeret infinita? quæ in mensa sub fladone (a) segalatum [siligineum] panem absconsum et hordeaceum manducabat occulie, sic ut nemo perciperet. Nam ex illo tempore, quo beato Medardo consecrante velata est, usque ad infirmitatem præter legumen et olera, non pomum, piscem, vel ovum nec quid aliud edit: potum vero præter aquam mulsam atque piratum non bibit; vini (b) vero puritatem aut medi [potio ex melle] decoctionem, cærvitæque turbidinem non contigit.

16. Tum more sancti Germani jubet sibi molam secretissime deferri, ad quam tota quadragesima tantum laboravit, quantum quatruiduana refectio postulavit. Oblationes etiam suis manibus faciens, locis venerabilibus incessabiliter dispensavit. Ergo apud sanctam non minus usus misericordiæ quam erat concursus de plebe, ut nec deesset qui peteret, nec deficeret quod donaretur. Mirandum ut omnibus satisfaceret, unde thesauri tot exuli, unde tot divitiæ peregrinæ.

17. Quantum expendebat diurna redemptio, sola sciebat quæ petentibus deportabat. Nam præter quotidianam mensam qua refovebat matriculam (c) duobus semper diebus sabbati quinta et sabbato vicibus balneo parato ipsa succincta de sabano [linterio] capita lavans egenorum, defricans quidquid erat, crustam, scabiem, tineam nec purulentam fastidians, interdum et vermes extrahens, purgans cutis putredines, sigillatim capita pectebat ipsa quæ laverat. Ulcera vero cicatricum, quæ cutis laxa, detexerat aut unguis exasperaverant, more evangelico, oleo superfuso mulcebat morbi contagium. Mulierum vero descendendum in tinam [doliolum vulgo tinette], ipsa cum sapone a capite usque ad plantam membra singula diluebat; egredientibus exinde si cui veterata indumenta conspiceret, tollens rasa, nova reddens: ante pannosos faciebat venire cultos ad pradium; quibus congregatis, ministerio parato, ipsa aquam sive mappam singulis porrigebat, et invalidis ipsa pariter os et manus tergebat. Hinc tribus ferulis illatis, farcitis deliciis, stans ante prandentes jejuna, præsens convivis, ipsa incidebat panem, carnem, vel quidquid apponeret. Languidis autem et cæcis non cessabat ipsa cibos cum cochleari porrigere, hoc præsentibus duabus, sed se sola serviente, ut nova Martha satageret, donec potulenti [Al. purulenti] lectum cum in *Mss.* sit potolenti] fratres læti fierent convivii. Tunc illa removens se loco ut ablueret

(a) Eadem voce iterum utitur Fortunatus infra, num. 21, quo in loco Codex Conchensis scribit, *sub placentis*, cum in aliis habeatur, *sub fladone*. Ex quo intelligas fladones esse placentas, quas vernacule flacons nostrates appellant. Apud Bollandum tom. II Febr., pag. 105, in scripto Henrici abbatis Centulensis: *Sunt ibi cibana tredecim, quæ reddunt unum quodque per annum decem solidos et panes trecentos, flacones in litaniis unumquodque triginta*. Ubi vir doctissimus flacones, placentas interpretatur. Udalricus, in lib. II Consuetud. Cluniac., cap. 4: Pro signo fladonum, inquit, *præmisso generali panis et casei, de una manu omnes digitos inflecte, et ita manum cava et in superficiem alterius pone*.

manus, jam bene culto convivio tota gratificabatur. Si quid audiret de fremitu, jubebat tamen ut sederent, donec vellent adsurgere.

18. Venerabili vero omni Dominico die hoc babeat in canone vel æstate vel hieme, ut pauperibus collectis primo merum sua manu de potu dulci porrigeret, puellæ postea committens, ut omnibus illa propinaret: quia ipsa festinabat orationi occurrere, quo et cursum consummaret, et sacerdotibus ad mensam invitatis occurreret, quos adhuc regali more ad propria cum redirent, sine munere non laxaret.

19. Hanc quoque rem intremiscendam qua peragebat dulcedine! Cum leprosi venientes signo facto se proderent, jubebat adminiculæ, ut unde, vel quanti essent pia cura requireret. Qua sibi renuntiante, parata mensa, missorium (d), cochleares, cultellos, cannas (e), potum et calices sola subsequente intromittebat furtim, quo se nemo perciperet. Ipsa tum mulieres variis lepræ maculis perfasas comprehendens in amplexu, osculabatur et vultum, toto ditigens animo. Deinde, posita mensa, ferens aquam calidam, facies lavabat, manus, ungues et ulcera, et rursus administrabat ipsa pascens per singula. Recedentibus præbebat aurum vel vestimenta, vix una teste munifica. Ministra tamen præsumebat eam blandimentis sic appellare: Sanctissima domina, quis te osculetur quæ sic leprosos amplecteris? Illa respondit benevole: Vere si me non osculeris, hinc mihi cura nec ulla est.

20. Quæ tamen, præstante Deo, diverso fulsit miraculo. Denique si quis pustulæ desperaret de vulnere, offerebat ministra sanctæ folium pampini, mentiens, sibi opus hoc esse. Sicque vix obtento signaculo portans ad desperatum, vulneri superposito mox occurrebat remedium. Itidem frigoriticus qui venisset aut languidus, dicens in somnis se vidisse ut pro sua salute feminæ sanctæ occurreret, offerens candelam alicui ex ministris; qua accensa per noctem morbus accipiebat mortem, morbidus sanitatem. Quoties autem cum cognovisset decubantem in lectulo, portans poma peregrina, dulce simul et calidum, reficiebat ægrotum: et qui nec decimo jam die quid percepisset, cibaria ipsa mox administrante, languidus accipiebat cibum pariter et salutem; quod tamen ipsa imperabat, ne quis proferret in fabula.

21. Quanta vero congressio popularis extitit die qua se sancta deliberavit recludere! ut quos plateæ non caperent, ascendentes tecta complerent. Quid autem

(b) Exstat apud Fortunatum, in lib. II, carm. 3, ad Rade Gundem, quo eam ad bibendum vinum hortatur. Idem auctor in lib. VIII, carm. 7 ac 11, de mundi contemptu et reclusionem beatæ reginæ gratulatur.

(c) Matricula sumitur tum pro libello, cui pauperes ecclesiæ sumptibus alendi inscribentur, cum pro ipsis egenis, ut hoc loco. Vide Gregorium Turonensem, lib. II Mirac. sancti Martini, c. 22.

(d) Missorium nomen nunquam designat donarium a principe missum, alias concham modicam, in qua aliquid liquoris reponitur. Quo sensu hic usurpari videtur.

(e) Cannæ sunt fiscellæ seu vasa viminea.

sanctissima jejunii, obsequii, humilitatis, charitatis, laboris et cruciatus ferventer indepta sit, si quis cuncta percurreret, ipsam prædicaret tam confessorem quam martyrem. Ergo venerabilem præter diem Dominicum fuit sacratissimæ omnis dies [Al., omnibus diebus] jujunium: lenticulæ vel oleris prope jejuna refectio; non aveni, piscem vel pomum, vel ovum habens edulium. Panis vero deliciarum segalatum fuit aut hordeaceum, quem absconsum sub fladone sumebat, ne quis perciperet. Hæc fuit etiam potio aqua mulsa, piracium, sed modice libata sitibunda potatio.

22. Prima quoque Quadragesima, qua se reclusit in cellula, donec fuisset transacta, panis non sumpsit cibaria, nisi die Dominica, sed tantum radices herbarum, aut olera de malvis sine olei gutta, sine sale composita. Verum aquæ toto jejunio nec sumens duo sextaria, hinc tanta siti laborabat, ut faucibus desiccatis, vix psalmum diceret arida. Cilicium etiam habens ad corpus pro linteo jugiter: cursum decontans peragebat vigilias: ante se cinerem stratum superjecto cilicio, hoc utebatur pro lectulo: ipsa requies fatigabat, cui parum videbatur hoc sustinere corpusculum (a).

23. Adhuc monachus omnibus soporantibus calceamenta tergens et ungens, retransmittebat per singulas. Aliis quadragesimis (b) aliquid relaxatius [Al. relaxans] quinta feria sumebat, deinde Dominica. Nam et reliquo tempore præter dies paschalés ac summæ festivitatis, donec infirmitas permisit, in cinere et cilicio semper vitam duxit austeram. Prius se levans ut psalleret quam congregatio surrexisset. Nam de officii monasterialibus, nihil sibi placuit, nisi prima serviret, et ipsa se castigabat si honum post alteram ageret. Ergo suis vicibus scopans monasterii plateas simul et angulos, quidquid erat fœdum purgans, et sarcinas quas alii horrent videre, non abhorrebat evelere. Secretum etiam purgare opus non tardans, sed occupans [Al., scopans]; ferens fœtores stercoreis, credebatur se minorem sibi, si se non nobilitaret vilitate servitii. Ligna supportans brachiis, focum flatibus et forcipibus admovens, calens nec læsa se retrahens, extra suam hebdomadam infirmantibus serviens. Ipsa cibos decoquens, ægrotis facies abluens, ipsa calidum porrigenens, visitabat quos fovebat, jejuna rediens cellulam.

24. Illud quoque quis explicet, quanto fervore ex-citata ad coquinam concursitabat suam faciens septimanam? Denique nulla monacharum nisi ipsa de positione (c), quantum ligni opus erat, sola ferebat in

(a) Apud Surium ista adduntur: *Non illam aliquando mollis pluma fulcivit, neque linteaminis nitor instruxit. Manicam qua brachium indueret, non habebat, nisi quod de caliga sua sibi duas fecit manicas. Sed ita se tractabat, ut hæc nec abbatiissa sentiret.* Quæ desunt in Codd. mss. et ex lib. II, num. 8, desumuntur.

(b) Alias quadragesimas de quadragesima adventus Domini aliisque explicarunt qui Surium recensuere: at de aliis quadragesimis quas ante Pascha post primam in claustro exegit Radegundis, hunc locum esse interpretandum textus consecutio docet.

(c) Porticium, inquit Papias in Vocabul., est latens ostium sic dictum quod remotum sit a pub. o.

sarcina. Aquam de puteo trahebat et dispensabat per vascula. Ovis purgans, legumen lavans, flatu focum vivificans; et ut decoqueret escas, satagebat exastuans. Vasa de foco ipsa levans, discos lavans et inferens. Hinc consummatis convivii ipsa vascula diluens, purgans nitide coquinam, quidquid erat lutoletum ferebat foras in locum designatum [Al., ima purgamina]. Inde per ægrotantes inferens necessaria ibat non tepida et priusquam exciperet Arelatensem regulam, hebdomada subtransacta sufficienter ad omnes calidam faciebat, humillitate sanctissima pedes lavans et osculans et adhuc omnes prostrata deprecabatur veniam negligentia pro commissa.

25. Itaque post tot labores quas sibi pœnas intulerit, et ipsa quæ voce refert perhorrescit. Quadam vice dum sibi latos tres circulos ferreos diebus Quadragesimæ collo vel brachiis nexuit, et tres catenas inserens circa suum corpus dum alligasset astrictè, inclusit durum ferrum caro tenera supercrescens. Et transacto jejunio cum voluisset catenas sub cute clausas extrahere nec valeret, caro per dorsum atque pectus super ferrum catenarum est incisa per circulum ut sanguis fusus ad extremum exinaniret corpusculum.

26. Inde vice sub altera, jussit fieri laminam in signo Christi aurichalcam, quam accensam in cellula locis duobus corporis altius sibi impressit, tota carne decocta. Sic spiritu flammante membra faciebat ardere. Adhuc aliquid gravius in se ipsa tortrix excogitans, una quadragesimarum, super austerum jejunium et sitis torridæ cruciatum, adhuc lima cilicii membra tenera setis asperis dissipante, jubet portari aquamanile (d) ardentibus plenum carbonibus. Hinc discedentibus reliquis membris trepidantibus, animus armatur ad pœnam, tractans quia non essent persecutionis tempora, a se ut fieret martyr. Inter hæc ut refrigeraret tam ferventem animum, incendere corpus deliberat, apponit æra candentia; Strident membra cremantia, consumitur cutis, et intima, quo attingit ardor, fit fossa. Tacens legit foramina: sed computrescens sanguis manifestabat quod vox non prodebat in pœna. Sic femina pro Christi dulcedine, tot amara libenter accepit. Hinc actum est, ut quod ipsa abdiderit, hoc miracula non tacerent.

27. Itaque matrona Gisladii proceris, nomine Bella, sed longa cæcitate miserrima, rogavit se de Francia Pictavis ad sanctæ ducl devote præsentiam. Quam, licet tarde exorata, sibi fecit occurri per tetra noctis

Sæpius in posteriore ædium parte locatum. Porticaria est quæ curam habet recipiendi ea quæ in monasterium deportantur, et transmittendi quæ transmittuntur, vulgo *la tourière* ut Menardus noster probat in Concord. Regul., cap. 61, § 14.

(d) Quid sit aquamanile, discimus ex ordine Romano, ubi agit, qualiter celebrandum sit officium missæ: *aquamanile, hoc est vas manuale, pelvis nimirum aptus excipiendis aquis ex manuum lotionæ.* Isidorus, lib. II offic., cap. 10: *Ab archidiacono scyphum aquæ cum aquamanili et manutergium accipimus.* Male ergo aquamanile cum urceolo a nonnullis confunditur.

silentia. Prostrata cujus ad genua ut dignaretur oculos ejus signare, vix impetrat. Quæ mox ut in nomine Christi signum crucis impressit, cæcitas fugit, lux rediit, et nocturno sub tempore orbæ diu dies illuxit: ita ut tracta cum venisset, nullo ducente recederet.

28. Item puella Fraiffedis, inimico instigante, dum torqueretur tam nequiter sacras [Al., Suædas] inter manus sanctæ, nec data dilatione, curari promeruit. Nec illuc prætereat, tempus beatæ quod præstitit. (Sic). Femina quædam Leubilis dum vexaretur in rure ab adversario graviter, sequenti die sancta orante, nova Christi curatione in scapula crepante cute, et verme foras exeunte, sana est reddita publice; et ipsum vermem calcans pede liberata se retulit.

29. Illud quod gessit in secreto, proferatur in populum. Monacha quædam toto anno, in die gelata frigore, per noctem cremata igni, sex mensibus nec gressum movens, cum jaceret exanimis, Sanctæ de ejus infirmitate soror altera nuntiavit. Et quia perinanis esset, tepidam fieri præcipit, ipsam ægrotam ad se facit in cellula deportari et in tepida deponi. Hinc jubet omnes removeri, remanente tantum sola simul ægrotata cum medica fere per horas duas. Quantum est corporis forma a capite usque ad plantam, infirma membra combajulat. Dehinc quo manus attingebat, fugiebat dolor de languida; et quam duæ deposuerant, exiit salubris de tepida. Quæ vinum nec odorabat, accepit, bibit, et refecta est. Quid plura? Sequenti die cum jam speraretur [pro crederetur] migrare de sæculo, salva processit in publicum.

30. Adjiciatur laudi quod non deperit merito. Mulier quædam dum inimici invasione graviter laboraret, et vix ad sanctam potuissent hostem rebellem adducere; imperat adversario, ut se suo cum timore pavimento prosterneret. Mox ad beatæ sermonem in terram se dejiciens, qui timebatur, extimuit. Cui sancta plena fide cum calcasset in cervice, fluxu ventris egressus est. Est et in rebus minimis magna gloria creatoris. Ergo casu cum glomus quem sancta filaverat, perpenderet de camera, veniens sores ut tangeret, antequam solum incidere, mortuus in morsu pependit.

31. Inseratur operi res tam digna miraculo. Florelus quidam nomine, homo ejusdem sætæ, pro piscatione dum in mare satageret, oborto ventorum turbine, fluctuum surgente mole, nec tam nauta sentinante [sentinam ejicientē], quam unda supervergente, cum navis plena submergeretur, in extremitate clamat: Sancta Radegundis, dum tibi obedimus, non subsidamus naufragio, sed obtine apud Deum ut liberemur de pelago. Quo dicto, mox fugata nube, reddita serenitate, unda cadente, prora surrexit.

(a) Non ergo Radegundis, ut quidam asserunt, sed Agnes abbatissa erat, quod etiam ex Fortunato in lib. viii, cap. 8, de Virginitate, manifeste apparet tum

32. Goda puella sæcularis, post Deo monacha serviens, dum longo sub tempore, lecto febilis decubaret, et impenso multo medicamine plus langueret, facta candela ad mensuram suæ staturæ, Domino miserante in nomine sanctæ feminæ, qua hora frigus spiraret, lumen accendit et tenuit, cujus beneficio ante fugata sunt frigora, quam esset candela consumpta.

33. Si propter brevitatem multa prætermittimus, plus peccamus. Igitur purgatis velociter reliquis, dilato remedio, carpentarii cujusdam uxor dum plurimis diebus enervamento (sic) torqueretur, venerabilis ejus abbatissa (a) joculariter dicit ad sanctam: Crede, mater, excommunico te, si intra hoc triduum mulier hæc ab hoste purgata non redditur. Dixit B plane, sed fecit sanctam mulierem occulte reficiendi tempore poenitentem. Quod ne morem quid actum sit, altera die sancta precante adversarius rugiens per aurem egrediens, invasum vasculum deserit, mulier cum marito sospes redit hospitium. Nec illud prætereat quod est actum simillimum. Rogat beatissima de loco suo evelli arborem validam lauri, et ad suam cellulam pro jucunditate transferri. Quo facto, transplantata, non adhærente radice, sit tota foliis arida. Cui abbatissa joculariter imputat, nisi exoraret ut arbor terræ adhæreret, se de cibo suspenderet. Quod non inaniter dictum est: Nam sancta intercedente, foliis, ramis, radice laurus siccata reviruit.

34. De monachus quædam sibi familiarior, cujus ex humore sanguis contexerat oculum, apprehensa herba absynthio, quam sancta circa pectus ut refrigeraret habuerat, cum super oculum posuit, dolor et cruor mox effugit; et de viriditate herbæ puritas lucis emicuit. Revocetur memoria quod tacitum pene præterit. Anderedus agens ejusdem beatissimæ cum sibi filii nascerentur, quos ut videret mox perderet, et cogitaret sepelire mater tristis dum pareret, exanimem infantulum lacrymosi parentes jactant in sanctæ cilicium. Qui ut saluberrimam vestem innox panni nobilis attingit, ad officium vitale redit infans de funere, et rubens levat de pallio pallor vicinus ad tumulum.

35. Quis numeret mirabilia quæ Christi misericors operatur clementia? Animia monacha dum tantum hydropis morbo tumefacta tenderetur, ut salus esset in ultimo, et deputatæ sorores spectarent quo momento exhalaret spiritum, visa est illi per soporem cum veneranda abbatissa beata Radegundis, in balneo sine liquore nudam jubere descendere. Deinde manus Beatæ visa est oleum ægrotæ super caput effundere, et nova veste contegere. Quo peracto mysterio, evigilanti de sopore de morbo nihil apparuit, ita ut nec subsudasset, et intus aqua consumpta sit. Quo novo sub miraculo non reliquit in utero nec morbi vestigium. Nam quæ credebatur deferri

etiam ex lib. ii Vitæ, infra, num. 5. Lege rursus Fortunatum, in lib. viii, carm. 4, qui carmine 3, de Agnetis natalitio Radegundi gratulatur.

præceps ad tumulum, levat ad cursum de lectulo, ut olei testimonium odor inesset capitis et ventris nulla pernicies.

36. Proferatur in medio quo gratuletur regio. Quadem vice obumbrante jam noctis crepusculo, inter choraulas (a) et citharas dum circa monasterium a sæcularibus multo fremitu cantaretur, et Sancta duabus testibus perorasset diutius, dicit quædam monacha sermone joculari: Domina, recognovi unam de meis canticis saltantibus prædicari. Cui respondit: Grande est si te delectat conjunctam religioni audire odorem sæculi. Adhuc soror pronuntiat: Vere, Domina, duas et tres hic modo meas canticas audivi quas tenui. Sancta respondit: Teste Deo [*Id est, testor Deum*], me nihil audisse modo sæculari de cantico. Unde manifestum est, ut carne licet in sæculo, mente tamen esset in cælo.

37. Prædicetur in laude Christi, more beati Martini, tempore præsentis, antiqui norma miraculi. Cum beatissima femina reclusa esset in cellula, audivit fletum de monacha, et signi tactu venientem quid illud esset interrogat. Quæ mortuam sororem nuntiavit infantulam, et frigidam qua lavaretur, paratam, esse jam calidam. Condolens sancta tunc imperat ut cadaver ipsius suam deferret in cellulam. Quo sibi deportato, excepit manu propria, reclausa post se mox janua, jubens longe discedere, ne quis sentiret quid ageret: sed quod occulte gessit, celari diu non potuit. Inter hæc dum defunctæ exsequiæ præparantur, fere per horas septem mortuæ tractat corpusculum. Sed Christo vidente fidem, cui negare non potuit, reddita prorsus salute, surgit hæc ab oratione, resurgit illa de funere: et se tunc sublevat vetula, cum revixisset infantula. Quam tactu iterum signi, lætificata reddit vivam quam flens acceperat mortuam.

(a) Choraules, symphoniaci, et si Vossius de Vitiis serm., hanc vocem non pro symphoniacis, sed pro iis qui tibiam inflant ac choro præeunt usurpant

38. Commemoretur et illud nobile factum per somnium. Tribunus fisci, cognomento Domolenus, die qua sanctissima migravit de sæculo, dum graviter suffocationis languore totus deficeret, videbatur ipse quod sancta in vicum ejus dignabiliter accessisset. Currit, salutat, interrogat quid beata requireret. Tunc ipsa dicit quod ad eum illic videndum pervenerit. Et quia votum plebis erat ut beati Martini oratorium conderent; apprehendit tribuni manum beatissima dicens: Hoc loco sint confessoris venerandæ reliquiæ; per hoc ædificate templum quod sibi dicat dignissimum. Quale Dei mysterium! fundamentum et pavimento repertum est, quo basilica facta est. Adhuc in ipso sopore manum trahit per fauces ejus, et gulam diu delinens, insuper et hoc dicens: Veni ut tibi melior a Deo sanitas conferatur. Et videbatur sic rogare: Per meam vitam ut propter me relaxes illos quos habes in carcere. Evigilans Tribunus refert quod viderat conjugi dicens: Vere credo quod hac hora exiit sancta de sæculo. Dirigit ad civitatem ut per hoc vera cognosceret: transmittit ad carcerem, qui septem reos ibi detentos admonitus, relaxaret; redeunte transmissio refert ea hora migrasse justam de sæculo; et triplici mysterio carcere relaxato, tribuno sano reddito, ædificato templo, sanctæ probavit oraculum.

39. Sed de beatæ virtutibus sufficiat exiguitas, ne fastidiatur ubertas; nec reputetur brevissimum, ubi de paucis agnoscitur in miraculis amplitudo. Quæ pietate, parcitate, dilectione, dulcedine, humilitate, honestate, fide, fervore sic vixerit, ut et ipsam post obitum gloriosi transitus, mirabilia prosequantur, humanæ eloquentiæ modus admirando attonitus viribus explicare minime valet. Sit tamen illi qui dedit, gloria, laus et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

probat hoc proverbio: Malus choraules, bonus symphoniacus.

LIBER SECUNDUS.

AUCTORE BAUDONIVIA MONIALI ÆQUALI.

Ad mss. Cod. Sancti Germani Pratensis et Sancti Theodorici Rhemensis et D. d'Herouval.

PROLOGUS AD DEDIMIAM ABBATISSAM.

1. Dominabus sanctis meritorum gratia decoratis Dedimiæ abbatissæ, vel omni congregationi gloriosæ dominæ Radegundis Baudonivia [Al., Bandonivia, Bandomina] humilis omnium.

Injungitis mihi opus agere non minus impossibile, quam sit digito cælum tangere, scilicet ut de vita sanctæ dominæ Radegundis, quam optime nostis, aliquid dicere præsumamus. Sed istud illis debet injungi, qui habentes intra se fontem eloquentiæ, inde quidquid illis injungitur, carmine irriguo copiosius explicatur. Verum econtra quicumque angustæ intelligentiæ sunt, nec habent affluentiam eloquii, per quam vel alios reficere vel suæ siccitatis possint inopiam temperare, tales non solum per se aliquid dicere non appetunt, verum etiam, si quid eis injunctum fuerit, pertimescunt. Quod in me ego recognosco, quæ sum pusillanimitas, parvum habens intelligentiæ eloquium, quoniam quantum doctis proloqui, tantum indoctis utile fit tacere. Nam illi de parvis sciunt magna disserere, isti de magna nesciunt parva proferre: et ideo quod ab aliis quaeritur, ab aliis formidatur.

* Forte legendum, qui habent... fontem eloquentiæ unde. Edit

2. Cum *sic* igitur minima omnium minimarum, quam ab ipsis cunabulis ante sua vestigia peculiarem vernulam familiariter enutrivit, ut officio impensi muneris de ejus claro opere, etsi non plene, vel ex parte complexa perstringerem; quatenus dum sui gregis auribus ejus gloriosæ vitæ præconia pandentur, etsi non digno, devoto tamen eloquio, benignissimæ vestræ voluntati obediens pareo; vestra me oratione peto juvari, quæ sum minus docta, plus devota. Non ea quæ vir apostolicus Fortunatus episcopus (a) de beatæ vitæ composuit iteramus, sed ea quæ prolixitate sui prætermisit, sicut ipse in libro suo disseruit cum diceret de Beatæ virtutibus (in fine): « Sufficiat exiguitas, ne fastidiatur ubertas, nec reputetur brevissimum, ubi de paucis agnoscitur ampliudo. » Ergo inspirante divina potentia, cui beata Radegundis placere studuit in sæculo et cum quo regnat post sæculum, non polito, sed rustico tentamus de his quæ gessit sermone appetere et de multis ejus miraculis pauca complecti.

LIBER SECUNDUS INCIPIT.

1. Igitur de beatæ Radegundis vita in primo libro A sicut continetur ejus regalis origo vel dignitas, nulli habetur incognitum, qualis fuit ejus actio dum cum terreno principe conjuge rege præcelso Chlothario conversaretur. De regali progenie nobile germen erupit, et quod sumpsit ex genere, plus ornavit ex fide. Conjuncta terreno principi nobilis regina, cælestis fuit plusquam terrena, sed in ipso conjunctionis brevi tempore ita se sub conjugis specie nupta tractavit, ut Christo plus devota serviret, et hoc ageret in laicali proposito, quod ipsa desideraret initiari religio (b); jam antecedens animo futuræ conversationis adventum, dum sæculari sub habitu religionis formabatur exemplum. In nullo hujus mundi compede catenata, in servorum Dei obsequio succincta, in redemptione captivorum sollicita, in egenorum erogatione profusa, proprium credit quidquid de se pauper accepit.

2. Dum esset cum rege adhuc in mundiali habitu, mens intentata ad Christum (teste Domino loquor, cui ore tacente pectora contententur: cui et si lingua taceat, conscientia nihil occultat, quia quod audivimus dicimus, et quod vidimus testamur), invitata ad prandium a Sifride [Al., Ansifredæ matronæ] matrona, dum iter ageret sæculari pompa se comitante, interjecta longinquitate terræ ac spatulo, fanum quod a Francis colebatur, in itinere beatæ reginæ, quantum miliario uno proximum erat. Hoc illa audiens, jussit famulis fanum igni comburi, iniquum judicans Deum cæli contemni et diabolica machinamenta venerari. Hoc audientes Franci universaque multitudo C cum gladiis et fustibus vel omni fremitu diabolico conabantur defendere, sancta vero regina immobilis perseverans, et Christum in pectore gestans, equum quem sedebat inantea non movit, antequam et fanum perureretur, et ipsa orante inter se populi pacem firma-

rent. Quo peracto virtutem et constantiam beatæ reginæ omnes admirantes Dominum benedixerunt.

5. Postquam operante divina potentia a rege terreno discessit, quod sua vota posebant, dum Suzadas [Sals, supra num. 15] in villa quem ei rex dederat, resideret, in primo anno conversionis suæ, vidit in visu avem [Al., navem] in hominis specie, et in totis membris ejus sedentes homines, se vero in ejus genu sedentem. Qui dixit ei: Modo in genu sedes, adhuc in pectus meum sessionem habebis. Hinc ostendebatur ei gratia, qua fruitura erat. Hunc visum cum contestatione secretius suis fidelibus retulit, ut ea superstite hoc ne quis sciret. Quam caute in colloquutione, quam devota in omni actione! In prosperis et in adversis, in lætitia et tristitia semper æqualis; nec in adversis se fregit, nec in prosperis extulit.

4. Dum in villa ipsa adhuc esset, fit sonus quasi eam rex iterum vellet accipere, se dolens grave damnum pati, qui talem et tantam reginam permisisset a latere suo discedere: et nisi eam reciperet, penitus vivere non optaret. Hæc audiens beatissima nimio terrore præterrita, se amplius cruciandam tradidit cilicio asperrimo, ac tenero corpori aptavit; insuper et jejunii cruciationem indixit, vigiliis pernoctans in oratione se totam diffudit, desepit sedem patriæ, vicit dulcedinem conjugii, exclusit charitatem mundialem, elegit exsul fieri ne peregrinaretur a Christo. Adhuc de regali secum habens ornamento felle (c) fusum, ex auro et gemmis vel margaritis factum habentem in se auri solidos mille, quam per nonnam suam nomine Fredovigiam, quam proximam habebat, cum suis fidelibus transmisit viro venerabili, domno Joanni (d) reclauso in Castello Cainone, ut pro ea oraret, ne iterum ad sæculum revertetur, et vestem ei cilicinam transmitteret, unde corpus suum limaret. Transmisit ei et rachinam (e)

(a) Notandus hic locus adversus eos qui Fortunatum ex albo Pictavensium pontificum expungunt, quibus signum sufficit Pauli diaconi auctoritas, lib. II, cap. 9, certe Baudonivia Fortunato æqualis debet facere satis.

(b) Videas non esse rem novam, religionis nomen pro statu religioso usurpari, ut quibusdam perperam videtur. Vide infra, num. 8, et supra, num. 36.

(c) Felle, seu feltum, filtrum, pannus est seu vestis ex lana et pilis coacta, non texta: ad cujus similitudinem vestis auro ac gemmis fusa, felle dici videtur. In ms. cod. d'Hérouval pro felle legitur cifum,

an scyphum?

(d) De Johanne reclauso apud Cainonem, Chnon, in confinio Pictouum et Turonum, ad confluentes Vignæ et Ligeris, legendus Gregorius Turonensis, de Glor. conf., cap. 23. Præter eum Junianus abbas Mariacensis Radegundi etiam charus admodum et familiaris fuit, qui caracallam ab ea accepisse supra in propriis Actis legitur.

(e) Rachina seu rachana Menardo nostro, in Concord. regul., pag. 922, est operimentum lectorum. Vossio de Vitiis serm., est vestis e panno crasso ac vili a græco *πάχος* Lege Vitam sancti Germani.

mittentiam, unde et interior et superior sibi fecit indumentum, et si quid de causa, quam timebat, supradictus vir in Spiritu sancto sentiret, eam certiorum redderet. Quod si hoc rex vellet, ipsa ante optaret vitam finire, quam regi terreno iterum iungi, quia iam regis caelestis copulabatur amplexibus. Sic vir Dei tota nocte in vigiliis et orationibus pernoctans, inspirante sibi divina potentia in extasino, mandavit ei hoc regis esse voluntatem, sed Dei non esse permissum: ante rex Dei iudicio puniretur, quam eam in conjugium acciperet.

5. Post hoc dictum supradicta domina Radegundis mente tota intenta ad Christum, Pictavis, inspirante et cooperante Deo, monasterium sibi per ordinationem praecelsi regis Chlotharii construxit, quam fabricam vir apostolicus Pientius [Pictaviensis] episcopus et Austrapius dux per ordinationem dominicam [Al., Dei] celeriter fecerunt: in quod monasterium sancta regina, mundi falsa blandimenta respuens, gaudensque ingressa est, ubi perfectionis ornamenta conquireret, et magnam congregationem puellarum Christo nunquam morituro sponso traderet. Quo electa abbatissa etiam constituta, tam se quam sua omnia ejus tradidit subdita potestati, et ex proprio jure nihil sibi reservans, ut curreret expedita post Christi vestigia, et tantum sibi plus auget in caelo quanto magis subtraxisset de saeculo. Mox etiam ejus sancta conversatio coepit fervere in humilitatis conversatione, in charitatis ubertate, in castitatis lumine, in jejuniorum pinguedine: et ita se toto amore caelesti tradidit sponso, ut Deum mundo corde complectens, Christum in se habitorem esse sentiret.

6. Sed invidus bonorum humani generis inimicus, cujus voluntatem, etiam dum in saeculo esset, facere abhorruit, eam persequi non cessavit. Sicut enim jam per internuntios cognoverat (quod timebat) praecelsus rex Chlotharius cum filio suo praecellentissimo Sigiberto Turones advenit quasi devotionis causa, quo facilius Pictavis accederet, ut suam reginam acciperet. Quo cognito beata Radegundis sacramentales fecit litteras sub contestatione divina viro apostolico domno Germano Parisiorum civitatis episcopo qui tunc cum rege erat, quas per Proculum suum agentem secretius direxit cum exenio vel eulogiis (a). At ubi eas relegit vir Deo plenus lacrymans, prosternit se pedibus regis ante sepulcrum beati Martini cum contestatione divina, sicut ei litteris fuerat intimatum, ut Pictavis non accederet. Sic rex amaritudine plenus intelligens hanc petitionem esse reginae, paenitentia ductus, malis consiliariis istud reputans, aequae indignum iudicans quod talem habere reginam diutius non meruisset prosternit se et ille ante limina sancti Martini pedibus apostolici viri Germani, rogans ut sic pro ipso ve-

niam peteret beata Radegundi, ut ei indulgeret quod in ea per malos consiliarios peccaverat. Unde ultio divina de praesenti in eos vindicavit. Sicut enim Arius, qui contra fidem catholicam certans, omnia [Al., omnem intestinam] intestina sua in secessum dimisit; ita et de istis evenit qui contra beatam reginam egerunt.

7. Tunc rex timens Dei iudicium, quia regina magis Dei voluntatem fecerat quam suam dum cum eo commorata fuerat, rogat beatum virum, illic celeriter ire. Sic vir apostolicus dominus Germanus Pictavis veniens, ingressus monasterium, in oratorio dominae Mariae nomini dedicato prosternit se ad sanctae reginae pedes pro rege veniam poscens. Illa vero gaudens se de saeculi faucibus ereptam, benigne indulget, et se ad Dei aptavit servitium: expedita jam sequi Christum quocumque iret quem semper dilexit, et animo devoto ad eum percurrit. Talibus ergo rebus intenta, addito vigiliarum ordine, quasi carceris se sui corporis fecit pernoctando custodem. Et cum esset aliis misericors, sibi iudex effecta est, reliquis pia, in se abstinendo severa, omnibus larga, sibi restricta, ut confecta jejuniis non sufficeret nisi et de suo corpore triumpharet.

8. His igitur studiis occupata per omnem modum, sicut est in libro primo intimatum, meruit soli Deo prompte vacare. Quo tamen tempore fortioribus armis induta, sine cessatione orationibus, vigiliis, lectione propensa, peregrinis ipsa cibos ministravit ad mensam, ipsa suis manibus lavit et tersit infirmantium vestigia. Non famulae permisit sibi dare solatium, quae devota cursitabat implere servitium: se autem in tam ardua abstinentiae restrictione reclusit, usque quo infirmitas permisit, ut mens intenta Deo terrenum jam nec requireret cibum. Lectulum vero paenalem sibi construxit, postquam religionis induit habitum; non aliquando illam mollis pluma fulcivit, neque linteaminis vitiorum instruxit, quae pro indumentis universis cinere et cilicio tenera membra domavit. De abstinentiae rigore vel servitii anterior liber multa docuit. In tantum enim se propter Deum pauperem fecit, ut caeteris praerberet exemplum. Manicham quam brachio indueret non habebat, nisi de caliga sua sibi duas fecit manicas: sed ita se pauperem tractabat, ut hoc nec abbatissa (b) sentiret. Quis enim ejus patientiam, quis charitatem, quis fervorem spiritus, quis discretionem, quis benignitatem, quis zelum sanctum, quis jugem meditationem die nocte in lege Domini poterit explicare? Quae cum a meditatione psalmodiarum aut praedicatione cessare videretur, lectrix ante eam una monachatum legere non desistebat. In tantum de corde vel ore illius Dei laus non discedebat, ut cum quadam vice vidisset poststiciariam monasterii transeuntem nomine Eodegundem, ubi eam voluit appellare, pro ejus nomine Alle-

(a) Eulogiae non semper pro pane aliisque rebus benedictis, sed pro quolibet munusculo ex charitate facta. Apud Fortunatum, in lib. II, Carm. 12 et seqq., leguntur castanae, lac, prunellae, ova et prunae in eulogiis transmissa. De eulogiis lege, Albas-

pinzum, lib. I, observat. 8, et Menardum, in Concord. Regul., cap. 61, § 1, et alios.

(b) Prima monasterii Sanctae Cruces abbatissa Agnes cui successit Leubovera.

luis clamavit. Hoc millies fecit; nunquam de ore illius detractio, nunquam mendacium, nunquam maledictum contra quemcumque personam processit: et non solum non detraxit cuiquam, sed nec detrahentem patienter audivit. Pro persequentibus se semper oravit et orare docuit. Congregationem, quam in nomine Domini plena Dei desiderio congregavit, in tantam dilexit, ut etiam parentes vel regem conjugem se habuisse nec reminisceretur. Quod frequenter nobis dum prædicaret dicebat: Vos elegi filias, vos mea lumina, vos mea vita, vos mea requies totaque felicitas, vos novella plantatio; agite mecum in hoc sæculo, unde gaudeamus in futuro. Plena fide, plenuque cordis affectu serviamus Domino in timore, et in simplicitate cordis quæramus eum, ut eum fiducia ei dicere possimus: Da, Domine, quod promisisti, quia fecimus quod jussisti.

9. Numquam imposuit facere, quod ipsa prius non fecisset. Undecunque servus Dei venisset, sollicitè percontabatur qualiter Domino serviret: si quid novi ab eo agnoverat quod ipsa non faceret, continuo cum omni alacritate sibi prius imposuit, et post congregationem tam verbo docuit quam exemplo ostendit. Cum ante eam vicibus psalmus cessaret, lectio nunquam discessit, non die, non nocte, non dum vel paululum corpus suum refecit. Cum lectio legebatur, illa sollicitudine pia animarumstrarum curam gerens, dicebat: Si non intelligitis quod legitur, quid est quod non sollicitè requiritis speculum animarum vestrarum? Quod etsi minus pro reverentia interrogare præsumebatur, illa pia sollicitudine maternoque affectu, quod lectio continebat, ad animæ salutem prædicare non cessabat. Sicut apud diversa genera florum congregans unde mella conficiat; sic illa ab his, quos invitabat, spirituales studebat carpere flosculos, unde boni operis fructum tam sibi quam suis sequacibus exhiberet. Dum nocte quasi vel unius horæ spatium videretur somnum carpere, semper lectio legebatur. Quæ legebat, in se somni marcorem sentiens, putabat eam jam paululum requiescere. Ubi a lectione cessasset mens intenta ad Christum, tanquam si diceret: *Ego dormio, et cor meum vigilat (Cant. v)*, aiebat: Quare tacet? Lege, ne cesses. At ubi surgendi horam mediam faceret nox, quanquam antea totum implevisset cursum, quæ adhuc nec soporem senserat, jam parata de strato ad Domini servitium gaudens surgebat ut eum fiducia diceret: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi, Domine (Psal. cxviii)*. Nam frequenter et dormire visa est et psalmum decantare in ipso sopore, ita ut recte et veraciter diceret: *Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper (Psal. xviii)*. Charitatis autem ejus ardorem quo omnes homines dilexit, quis unquam poterit imitari? Resplenderunt in ea quæque virtutes, modestia cum verecundia, sapientia cum simplicitate, severitas cum mansuetudine, doctrina cum humilitate, vita denique immaculata, vita irreprehensibilis, vta sibi semper æqualis.

10. In tantum se extraneam de rebus propriis fe-

cit, ut si alicui de sororibus merum dare voluisset, de suo sibi cellarario tangere non præsumpsit. Quo cognito venerabilis abbatissa, dedit ei tonnellam octo modiorum, quam beatæ Felicitati cellarariæ ad expensam commendavit. De vindemia usque ad aliam omnibus diebus ubicunque ei Sancta jussit, dispensavit, et nunquam minuit, sed semper æqualis permansit. Ubi novum vinum advenit quod cellarium implevit, se tonnella satis fecisse credit; ante pontones et tonnæ defecerunt quam hæc quæ beatæ in omnibus fecit voluntatem. Dominus de quinque panibus et geminis piscibus quinque pavit millia hominum, et suam ancillam, ubicunque indigere vidit, de hoc parvo [supple vasculo] toto anno refecit.

11. Semper de pace sollicita, de salute patriæ curiosa, quandoquidem inter se regna movebantur, quia totos diligebat reges, pro omnium vita orabat, et nos sine intermissione pro eorum stabilitate orare docebat. Ubi eos inter se amaritudinem movere audisset, tota tremebat, et quales litteras uni, tales alteri dirigebat, ut inter se non bella nec arma tractarent, sed pacem firmarent ut patria ne periret. Similiter et ad eorum proceres dirigebat, ut præcelsis regibus consilia salutifera ministrarent, ut eis regnantibus, populi et patria salubrior redderetur. Congregationi suæ assiduas vigiliis imponebat: et ut sine intermissione pro eis orarent cum lacrymis docebat. Severo in quantum cruciatu affligebat, quis hoc verbis explorare valeat? et intercedente ea pax regum, mitigatio belli, salus patriæ aderat; ut ejus obtentum intelligentes, benedictum nomen Domini collaudarent. Quamlibet de pace regum cum rege cæli victoriam obtineret, magis se Deo devotam prompte optabat, et omnium servitio mancipabat, non curans quale obsequium faceret, quæ totis [omnibus] implere studebat servitium: pedes omnium manibus propriis lavans, sabano tergens et osculans, et, si permissum fuisset, ad similitudinem Mariæ suis crinibus extergere non retinebatur. Unde pro tam immensis beneficiis, quæ sunt in ea divino munere collata, Dominus virtutum largitor eam in miraculis clariorem reddidit in Francia: ubi dum regnare videretur, sibi magis cæleste quam terrenum præparavit regnum. Fecerat sibi oratorium, quatenus vicibus dum se regi subduceret, semper ibi Dominum cæli invocaret, in quo beneficia Dei præstantur ad invocationem ejus nominis, cujus assidua ibi fuit oratio.

12. Postquam se in monasterio reclusit matrona Mammeo, nomine, dum iter ageret, in oculo suo gravis est serdricula ingressa. Ubi una vox, unus dolor, unus clamor, diu noctuque inerat ei, ut suam fidem Dominus declararet. Quanquam ibi corpore jam non esset, ad invocationem quoque nominis sui benigne adfuit. Dominus posuit ei in sensu, ut ad suum oratorium pergeret, et ad ejus invocationem se salvari crederet. At ubi femina dolore plena manibus servulorum suorum sustentata, vix ad illud oratorium duci poterat, validissimum sustinens dolorem

se in pavimentum projecit et clamare cepit : Domina A Radegundis, credo te virtute Dei esse plenam, cujus voluntatem magis fecisti quam hominum : domina bona, pietate plena, miserere mei, subveni infelici, ora pro me ut mihi reddatur oculus, quia prae gravi cruciatu et dolore affligitur anima mea. Sic illa, quae dolores omnium in se sola [solam] transtulit dum in corpore fuit, usque dum eis mederi potuisset, benigne exaudivit ad invocationem nominis sui. Domino miserante per ejus interventum dolor fugit, salus advenit, oculum quem jam se perdidisse credebat, solum dolorem sentiens, sanum recipit : quae tot diebus nec cibum sumpserat, nec lumen diei viderat, pedibus suis nullo sustentante incolumis ad domum suam reversa est, Domino usque in presentem diem gratiam agens.

13. Adjiaciatur et aliud ad laudem Christi miraculum qui suos trepidare aliis facit. Vinoberga una ejus fuit famula, quae ausu temerario in cathedra beatæ reginæ post ejus discessum sedere præsumpsit. Quo facto, judicio Dei percussa sic ardebat, ut viderent omnes fumum de ea in altum procedere, et illa coram omni populo proclamaret, confitens se peccasse; et propterea arderet, quia in beatæ sede consederat. Tribus diebus et tribus noctibus incendium passa vociferans clamabat : Domina Radegundis, peccavi, male egi, indulge, refrigera membra duro cruciatu exusta; misericordia larga, bonis operibus gloriosa, quae omnibus misereris, miserere mei. In tanta pœna ipsam omnis populus videns, pro ea precabatur tamquam si præsens esset, dicens : Quia C ubicunque ex fide invocatur, adest : domina bona, parce ei ne tanto cruciatu infelix deficiat. Sic beatissima ad preces omnium benigne indulget [indulgens], ignem ferventem compescuit, sospes ad domum suam rediit : et sic istius pœna omnes fecit cautos ac devotos.

14. Suædas [Sais, lib. 1, num. 15] in villa dum esset, devoto ac fidei animo mens [mente] intenta Christo reliquias sanctorum omnium plena devotione habere cupiens, exoranti advenit vir venerabilis Magnus presbyter cum reliquiis domni Andree et aliorum quam plurimorum. Quibus super altare positis, cum nocte devota vigilat super formulam, et se ad orationem prosternit, parvus sopor ei accessit, qualiter ei Dominus declararet votum suum impletum, dicens D ad eam : Cognosce, benedicta, quia non hæ solum reliquiae, quas presbyter Magnus attulit, hic sunt tantum, sed quantas in Atheia [Athies] villa congregasti, totæ hic convenerunt. Ubi oculos aperuit, vidit virum splendidissimum qui hoc ei nuntiaverat, et gaudens Dominum benedixit. Postquam in monasterium est ingressa, quantam multitudinem sanctorum fidelissimis precibus congregaverit, hoc Oriens testatur, Aquilo, Auster, vel Occidens profitetur : quia undique pretiosas gemmas coeloque reconditas,

(a) Vitam sancti Mamantis, seu Mammetis martyris, qui apud Cesaræam Cappadociae urbem iv Nonas septemb. passus dicitur, habes in biblioth.

et quas paradisus habet, ipsa devota tam muneribus quam precibus sibi obtinuit. Cum quibus incessabiliter jugi meditatione psalmos et hymnos se decantare credebat.

15. Pervenit tandem ad eam de domno Mammete (a) martyre, quod Hierosolymis sancta sua requiescerent membra. Hæc audiens avida et sitibunda potabat velut hydrops qui quantum fontem trahit, tantum sitis addita crescit; ista de rore Dei plus madefacta calet. Transmisit virum venerabilem Reovallem presbyterum, qui tunc sæcularis erat et adhuc superstes est corpore, ad patriarcham Hierosolymitanum poscens de beati Mammetis pignoribus. Quod vir Dei benigne suscipiens rogationes populo indixit, voluntatem Dei inquirens : tertia die, missa celebrata, B beati martyris sepulcrum cum omni populo adiit, alta voce, plena fide hujusmodi verbis protesta ur dicens : Precor te, confessor et martyr Christi, si vera est ancilla Dei beata Radegundis, innotescat in gentibus potentia tua, permitte ut de pignore tuo mens fidelis accipiat quod poscit. Oratione completa, ubi omnis populus amen respondit, venit ad sanctum sepulcrum, semperque beatæ fidem pronuntians, tangebat membrum, quale beatissimus ad petitionem domnæ Radegundis dare juberet. Tetigit in manu dextera singulos digitos : ubi ad minorem venit digitum, se suavi tactu de propria manu tulit, ut beatæ reginæ desiderio satisfaceret, et ejus voluntatem impleret. Quem digitum vir apostolicus cum digno honore beatæ Radegundi direxit : de Hierosolyma usque Pictavis in ejus honore semper laus Dei personuit. Quid putas quam ardenti animo, quam fidei devotione tanti pignoris præmium exspectans, se abstinentiæ mancipavit? At ubi se beata regina hoc munus cœlestis accepisse cum omni alacritate gauderet, tota hebdomada cum omni congregatione se in psallentium vigiliis et jejuniis aptavit, Dominum benedicens se tale munus accipere meruisse. Sic Deus suis fidelibus quæ postulant non abnegat. Frequenter et dulciter quasi in figura, ut nemo intelligere posset, dicebat : Cui animarum cura est, fortiter laudem ab hominibus debet timere. Sed nihilominus quantum illa hoc vitare volebat, tanto magis ac magis virtutum largitor sibi in omnibus fidelem declarare studebat : ita ut ubicunque infirmus a quacunque detentus infirmitate eam invocasset, salutem recipiebat.

16. Vir illuster, Leo nomine, ad concilium synodi evocatus a viris apostolicis Leontio [Burdegalensi] et Eusebio [Sanctonensi] episcopis, dum iter ageret, oculi ejus gravi sunt caligine obducti, sanguinis nube cooperti, ut non nisi a famulis sustentatus pergeret, penitus nec viam videret. Qui ingressus monasterium beatæ, ubi filias suas ei devotus tradidit Domino servituras, introivit in oratorium domnæ Mariæ nomini dedicatum : post orationem datam prosternit se fide plenus supra sanctæ cilicium, viriliter eam invocans,

Floriac. Johannes a Bosco, ejusdem martyris translationem brachii Lingonas factam refert. In Martyrologio Rom. xvi Kal. Septemb. colitur.

et tandiu superjaculit quousque dolor discessit, caligo fugata est, coagulatus sanguis se venis ministrantibus perduxit, clarisque oculis qui manibus sustentatus venerat, sanus rediit, de cilicio beatæ lumen recepit, lætus atque incolumis, ad synodum ubi cœperat, ambulavit, quod post ipso referente universa synodus audivit, ac inde regrediens nobis hæc ore proprio disseruit. Ipsa ei fecit devotio fundamentum basilicæ domnæ Radegundis percutere, ubi et centum dedit solidos ad fabricam ipsam faciendam. Quanti infirmi ad ejus invocationem sunt sani redditii quis enumerare valeat? Quis eam unquam vidit et terrenum hominem esse credidit? Per Deum cœli fiducialiter et veraciter dico, quia sic semper in oculis omnium resplendebat cum anima vultus ejus, ut non immerito extrinsecus appareret, quod intrinsecus gerebatur

17. Post congregatas sanctorum reliquias, si fieri potuisset, ipsum Dominum de sede majestatis suæ visibiliter hic habitare expetiisset. Et quanquam eum carnalibus oculis non intueretur, spiritalis mens intenta sedulis precibus contemplabatur. Sed quia Dominus non privabit bonis eos qui ambulant in innocentia, et qui eum ex toto corde et ex tota anima et ex tota mente quæsierit [*Psal. LXXXIII*], sicut hæc beata fecit, divina clementia se benignam exhibuit, eique in sensu posuit, in cujus pectora die noctuque requiescebat, ut sicut beata Helena, sapientia imbuta, timore Dei plena, bonis operibus gloriosa lignum salutare, ubi pretium mundi pro nostra salute appensum fuerat ut nos de potestate diaboli eriperet, perquisivit, ita ut, invento, ambabus manibus plauderet, et in terra genu flexo Dominum adoraret, ubi ipsam in mortuo suscitato dominicam crucem supra positam agnovit dicens: *In veritate tu es Christus Filius Dei, qui in hunc mundum venisti, tuosque captivos quos creasti, pretioso sanguine redemisti*; quod fecit illa in orientali patria, hoc fecit beata Radegundis in Gallia.

18. Et quia sine consilio in mundo dum vixit, nihil facere voluit, transmisit litteras ad præcellentissimum dominum Sigibertum regem, cujus imperio patria ista regebatur, ut ei permitteret pro totius patriæ salute et ejus regni stabilitate, lignum crucis Domini ab imperatore [Justino] expetere: quod ille benignissime ad petitionem sanctæ reginæ assensum præbuit. Illa devotione plena, desiderio accensa ad imperatorem non munera dirigit, quæ se propter Deum pauperem fecit; sed oratione obtinente, cum comitatu sanctorum quos incessabiliter invocabat, missos suos direxit. Sed quod sua vota posebant obtinuit, ut beatum lignum crucis Domini auro et gemmis ornatum, et multas sanctorum reliquias, quas Oriens retinebat, uno residens loco se habere gloriata est. Ad petitionem sanctæ transmisit impe-

rator legatorios cum evangelis auro et gemmis ornatis.

19. At ubi lignum, ubi salus mundi pependerit, Pictavis (a) civitatem cum congregatione sanctorum advenit, et pontifex loci cum omni populo devote hoc vellet excipere; inimicus humani generis per satellites suos egit, ut pretium mundi repellerent, nec in civitate recipere vellent, qualiter beata Radegundis tribulationibus subjaceret, aliud pro alio asserentes, Judaico ordine; quod nostrum non est disserere, ipsi viderint: *Dominus novit qui sunt ejus*. Sed illa spiritu fervente, animo dimicante, iterum ad benignissimum regem dirigit, quia in civitatem salutem recipere noluerunt. Interim quousque missi sui de domno rege reverterentur, in Turonico suo monasterio virorum quod condidit, ut ipsam salvaret, ibi cum psallentio sacerdotum crucem Domini vel pignora sanctorum commendavit. Non minorem injuriam est passa sancta crux per invidiam, quam Dominus qui per cursorero [*Al.*, percussorem] fidelem vocatus et revocatus ante presides et judices omnem malitiam patienter sustinuit, ut quod creaverat non periret. In quanto se cruciatus posuit, in jejuniis, in vigiliis, in profusione lacrymarum tota congregatio sua, in luctu et fletu omnibus diebus usque quo respexit Dominus humilitatem ancillæ suæ, qui dedit in corde regis ut faceret judicium et justitiam in medio populi? Nam devotus rex per fidelem suum virum illustrem Justinum comitem transmisit ad virum apostolicum dominum Eufromium (b) Turonicæ civitatis episcopum, ut cum honore digno gloriosam crucem Domini vel sanctorum reliquias in monasterio domnæ Radegundis introponeret; quod et factum est. Exultavit in gaudio beata cum omni cella sua, seque hoc de cœlis donum bonum et datum perfectum suæ congregationi, quam ad Domini servitium congregavit, contulit, in spiritu sentiens quod post ejus transitum parum habere posset. Quamquam illa cum rege cœli gloriaretur, unde eis subvenire posset: hoc donum cœleste provitrix optima, gubernatrix bona, ut oves non usquequaque relinqueret, pretium mundi de pignore Christi, quod de longinqua regione expetiit, ad honorem loci et salvationem populi suo in monasterio dimisit; ubi virtute Dei cooperante, potentia cœli ministrante, cæcorum oculi lumen recipiunt, aures surdæ patefiunt, mutorum lingua ad suum redit officium; claudi ambulant, dæmones effugantur. Quid plura? Quisquis a quacunque infirmitate detentus ex fide venerit, per virtutem sanctæ crucis sanus redit. Quis queat dicere quantum et quale donum huic urbi beata contulit? Unde quisquis ex fide vivit, ejus nomini benedicit. Præcellentissimis enim dominis regibus et serenissimæ domnæ Brunighildæ reginæ, quos caro dilexit affectu, et sacrosanctis ecclesiis vel pontifi-

(a) Gregorius Turonensis, lib. 9, c. 40: *Delatis reliquiis, inquit, petiit regina episcopum ut cum honore debito grandique psallentio in monasterium collocarentur: sed ille despiciens suggestionem ejus, ascensis equiti-*

bus villæ se contulit. Maroveus tunc Pictavos regebat.
(b) Mortuus anno 573 Gregorium habuit successorem.

cibus earum cum contestatione divina suum commendavit monasterium.

20. Post hoc donum cœlestē acceptum transmissit beata missos suos, supradictum presbyterum, cum aliis, ad imperatorem cum simplici vestimento gratias agere. In redeundo cœpit mare fluctibus agi, ubi sunt multa pericula passi, procellas scilicet et tempestates, quales se nunquam vidiſſe fatebantur; quadraginta diebus et quadraginta noctibus in medio mari navis eorum periculo subiacebat. Jam de vita desperantes mortem præ oculis habentes, inter se pacem facientes, quia jam eos mare absorbere cupiebat, se videntes in tanto periculo, voces ad cœlum dabant clamantes ac dicentes: Domina Radegundis, subveni servis tuis: dum tibi obedimus, submersi non pereamus; libera nos de mortis periculo quia jam mare paratum est ut nos vivos absorbeat. Ubi-
cunque invocata fuisti miserta es, nunc adjuva tuos ne pereant. Ad has voces in medio mari advenit columba, quæ ter navem eorum circumiens, tertia vice in nomine Trinitatis quam beata servus corde dilexit, cum volaret, servus beatæ reginæ nomine Barbaricus extendit manum, de cauda ejus tres tulit pennas, quas mari intinguens tempestatem compe-
scuit et ad invocationem nominis beatæ Radegundis columba quæ apparuit, ejus famulos de mortis janua vitæ reddidit, et facta est tranquillitas magna in medio mari. Illi vero alta voce clamantes dicebant: Advenisti, bona domina, pietate plena, tuos captivos eripere ne fluctibus mergerentur. Ad ejus invocationem non tantum sui, sed omnes sunt liberati per
virtutem ipsius domnæ Radegundis. Ipsas pennas huc attulerant, et fabricatas ipsi qui de morte sunt liberati, per loca sancta devoti dederunt. Ubi-
cunque invocata fuerit, benigne exaudit; si febricitans, aut pustulam habens, aut a quacunque tentus infirmitate, pro interfecto longinquitatis terræ spatio ad eam venire non potuisset, candela in ejus nomine accensa omnem febrem depulit.

21. Quantum suam congregationem dilexerit quis effari valeat? nec si centeno sonitu linguæ plectrum moveat hoc explere valet. Instituit ut, dum reciterent, semper lectio legeretur, ut non solum fauces accipiant cibum, sed et aures audiant Dei verbum. Quid-
quid aut allis præcepit aut ipsa fecit, omnia propter Deum semper implevit. Quidquid aut prohibuit fieri, aut ipsa vitavit facere, omnia in zelo Dei et nihil carnaliter aut egit, aut sapuit. Et quia nunquam otiosa ab opere Dei esse voluit, insistebat utique orationi, lectioni et elemosinis ac prædicationibus incessanter, omnibus diebus, ut nulla esset quæ se de ignorantia excusaret.

22. Tantum denique donum in se largiente divina gratia habuit, ut humilitatis magistrum qui de cœli solio ad terras descendit imitando, Dominum sequeretur in spiritu, quocunque iret. Postquam congregatio se recondebat jam ad pausationem, illa, ut pernoctans in oratione, sua sancta dextera monasterium per signum crucis salvabat. Quadam vice dum beata

illud signaret, aliqua de sororibus vidit supra murum millia millium dæmonum in specie caprarum astare: ubi sancta dexteram beatam cum signo crucis elevavit, omnis illa multitudo dæmonum fugata nusquam comparuit.

23. Simili modo dum ante suam cellam nocte astaret, semper corde et in ore curiam decantans, intra arcana cordis sui secreta jugis laus Dei personabat, nocturna avis, quæ hominibus est ingrata, vociferans in medio monasterio in arbore se infestabat. Dicit ad eam una de astantibus: Domina beata, si jubes, in verbo tuo ejicio avem. Quæ dicit ei: Si nocet, in nomine Domini vade, nihilominus signum crucis super eam faciens. Ambulavit dixitque avi: In nomine Domini nostri Jesu Christi jubet domina Radegundis, si non ex Dei parte venisti, ut ab hoc loco discedas, et penitus hic cantare non præsumas. Tanquam si ex ore Dei prolatum audisset verbum, dedit volatum et nusquam comparuit. Merito ei aves et bestia: obediunt, quia illa nunquam præterit Domini obedire præcepto.

24. Et si pro infirmitate aliquoties requiescere veluisset, spiritu vigilantī dicebat, tanquam admonens eam quæ psalmum dicebat: Age, dico. Nulli dabitur est quod spiritaliter cum sanctis pallebat, aut certe nec sopor eam superabat. Mens intenta ad Christum frequenter etiam in sopore posita, de futuro judicio et de æterno præmio prædicans, expergefacta nolens dicebat: Colligite, colligite triticum dominicum, quia vere dico vobis non diu erit ut colligatis. Videte quod dico, colligite quia vere quæsituræ estis istud tempus; vere, vere quæsituræ estis istos dies et valde desideraturæ. Quod etsi tunc ignavia nostra hoc tepide accipiebat, jam tamen nunc venisse præhemus quod dixit. Illud propheticum in nobis impletum est: *Mittam vobis famem in terra (Amos vi)*; famem, inquit, non panis et aquæ sed audiendi verbum Dei. Licet prædicationes quas instituit recitentur; tamen cessavit illa incessabilis vox, desiderabilis admonitio, dulcis affectus. Nam qualem vultum, Deus plasmator hunc! qualem faciem, qualem personam habuit, quis potest unquam exponere? Sed et hoc reminisci supplicium est. Nos vero humiles desideramus in eâ doctrinam, formam, vultum, personam, scientiam, pietatem, bonitatem, dulcedinem; quam specialem a Domino inter cæteros homines habuit.

25. Quam sancta fuit vita ejus, tam purus et dulcis aspectus. Ante annum transitus sui, vidit in visu locum sibi paratum, venitque ad eam juvenis prædives pulcherrimus, et quasi juvenilem habens ætatem, qui suavi tactu b'andoque colloquio dum cum ea loqueretur, illa de se zelans, blanditiâ respuebat. Qui dicit ei: Quid me desiderio accensa cum tantis lacrymis rogas, gemens requiris, fuis precibus poscis, pro me tanto te cruciati affligis qui semper tibi adsis? Tu, gemma pretiosa, noveris te in diademate capitis mei primam esse gemmam. Nulli dubium quod ipse eam visitavit cui se tota devotione tradidit vivens in corpore et gloriam qua fructura erat ei ostendit. Sed

hunc visum secretius cum contestatione duabus A
satis fidelibus disseruit, ut esuperstite nulli narrarent.

Et quia multa sunt adhuc satis et magna quæ pro-
pter prolixitatem præterimus, ne prolixitas nostra
audientibus potius fastidium generet, quam nitorem
sermoneis [Al., sermo] ostendat. Quantum de amore,
de nutrimentis, de charitate, de prædicatione, de omni
omnino sancta ejus conversatione reminiscimur, cru-
ciamur et dolentes oculis distensis requirimus tan-
tam pietatem, sed nec invenimus quod perdidimus.
O tam dura conditio quæ nobis infelicibus evenit!
o piissima domina, utinam obtinuisses cum cæli Do-
mino, ut ante te oves quas congregaveras direxisses!
Tu, pastorem bonum sequens, gregem Domino tradi-
disseas.

26. Jam ad gloriosum ejus venimus transitum, B
quem siue profusione lacrymarum dicere non possumus.
Fluunt lacrymæ, de imis medullis gemitus pro-
rumpunt, sed in nullo consolationis locum inveniunt,
dum plangimus; si de ejus fideli devotione minus di-
cimus, plus peccamus. Usque ad diem transitus sui
nunquam minuit cursum implere; et quod cœpit,
corde retinuit: quia non qui cœperit, sed qui perse-
veraverit usque in finem, ipse salvus erit. Ubi jam
ad finem vitæ venit sanctum ejus corpusculum, lon-
gum trahens martyrium pro amore Domini; beati
[forsan beatæ id est Moniales] omnes congregati luctu-
ose circa ejus thorum stantes et ejulantes, pectora
duris pugnīs et lapidibus ferientes, voces ad cælum
habant clamantes ac dicentes: Domine, ne permittas
nos tam grave damnum pati; lumen nostrum recipis, C
nos cur in tenebris relinquis? Et quia illa quidquid
potissimum facere voluit, semper die natalis Domini
facere elegit, gloriosus transitus ejus sic contigit.
Nam quarta feria mane primo idus Augustas, quod
fecit idem mensis dies XIII (a), clausi sunt ejus oculi (b)
et obcurati sunt nostri. Væ nobis quia peccavimus,
afflictum est dolore cor nostrum, flevimus et plangimus,
quod diutius una nos te habere non meruimus.
Ipsam mane ubi nobis tantum malum contigit,
ubi una vox, unus planctus, unus clamor cælos pene-
trabat; lapidarii qui in monte operabantur, in aere
audierunt angelum Dei loquentem; unus dixit ad
alios: quid facitis? dimittite eam adhuc; quia hæ
voces ad Domini pervenerunt aures. Angeli, qui
eam ferebant, respondentes dixerunt: Jam factum D
est. Quid faciemus? Illam recepit paradisos, ubi glo-
riatur cum Domino. Credimus quod nos non de se
separat, quæ se ei placere voluit cum quo regnat.

(a) Quarta feria Christum Dominum natum esse Ce-
drenus et Maximus Monachus æque existimarunt, ut
Scalliger lib. vi de emendat. temp. ubi de anno nata-
lis Domini, observavit.

(b) Gregorius Turonensis lib. ix c. 2, obitum san-
ctæ Radegundis illigat anno duodecimo regis Child-
berti, qui respondet anno Christi D. LXXXVII, quo do-
minica littera E currebat.

(c) In illam basilicam modo sanctæ Radegundis nomi-
ni dicatam collegium canonicorum successit: alia vero
titulo sanctæ crucis insignita hodieque a sanctimo-
nialibus Benedictinis occupatur.

Flenda ergo nobis talis non est, sed tremenda. Ami-
simus quidem in præsentis sæculo dominam et ma-
trem: sed in regnum Christi præmisimus interce-
dentem. Admirabile quidem gaudium fecit in cælis,
in terris vero intolerabilem luctum reliquit.

27. Quando ejus sancta anima de hoc sæculo
migravit ad Christum, non erat ibi pontifex loci.
Ambulavit nuntius ad virum apostolicum dom-
num Gregorium Turonicæ civitatis episcopum, et
advenit. Sed quantum præsens vidit oculis ante-
quam eam sepeliret, de ejus virtutibus in libro
miraculorum (Greg. Turon. de Gl. Confes. 106),
quem composuit, inseruit. Cum autem venit ad
locum ubi sanctum corpus jacebat (quod ipse
postea cum sacramento lacrymans dicebat, quod
in specie hominis angelicum vultum viderat), facies
illius velut rosa et lilium fulgebat; ita tremefactus
est ac metu concussus, tanquam si ante præsentiam
beatæ genitricis Domini adstaret devotus vir Deo
plenus. Expectabatur pontifex loci ut eam cum digno
sepeliret honore. Tota congregatio circa ejus torum
stans psallebat; ubi psallentium vel paululum quie-
scebat, intolerabilis planctus aderat. Triduo expec-
tatus est pontifex, quia vicos circumiebat; sed quia
non venit, supradictus vir apostolicus de caritate
fusus quia *perfecta caritas foras mittit timorem* (I
Joan. iv), in Basilica sanctæ Mariæ (c) nomine con-
dita, ubi sacra virginum corpora de monasterio suo
conduuntur, eam cum digno sepelivit honore.

28. Dum sub muro cum psallentio sanctum ejus
corpus portaretur, quia instituerat ut nulla vivens
foras monasterii januam egrederetur (d), tota congregatio
supra murum lamentans, ita ut planctus earum
superaret ipsum psallentium, pro psalmo lacrymas,
pro cantico mugitum, et gemitum pro alleluia (e) red-
debant. Rogaverunt desursum ut subitus turrem re-
pausaretur foratrum in quo beata portabatur, graviter
sustinentes ejus absentiam. Sed ut suam fidem
Dominus declararet in medio populi, ibi dum pausa-
retur sanctum corpus, cæcum illuminavit: qui multis
annis lucem diei non viderat, lumen recepit; qui ad
manus tractus venerat, post foratrum nullo susten-
tante videns, tanquam si nullum habuisset laborem
oculorum, ad sanctum sepulcrum abiit, et usque ho-
die clare videt.

29. Ne prætermittatur et aliud miraculum. Ubi
eam sepelivit supradictus episcopus, coopertorium
non posuit, ætequam pontifex loci veniret. Liberæ
quæ ante eam oeros portaverunt, postea in gyro se-

(d) Nempe juxta regulam quam sanctus Cæsarius mo-
nialibus præscripsit. Nam recapitulationis Artic. 1 sta-
luit, ut *nulla ex vobis usque ad mortem suam de mo-
nasterio egredi, vel de ipsa basilica in qua januam
habetis, aut permittatur, aut per seipsam presumat
asire.*

(e) Hanc lætitie vocem alleluia olim in Exsequiis
usurpatam jam annotavit Menardus noster in librum
sacramentorum: quam vocem præcipue in funeribus
sacerdotum Græci sæpius ingeminant, ut constat ex
Euchologio.

pulcri adstabant; unaquæque in suo cereo suum nomen dabat scriptum, totæ uni ex famulis cereos ipsos juxta ordinationem tradebant. Fit contentio in populo; alii dicebant cereos ipsos in ejus sanctum sepulcrum mitti debere, alii dicebant, non. Dum istud ageretur, de pueri brachio qui totos tenebat, unus exilivit in altum super omnem populum, et se in sancto sepulcro ad pedes beatæ posuit, et quod hæsitabatur, declaravit. Respicentes ad nomen, cujus esset cereus, inventum est Calvæ nomen. Hoc videns episcopus vel omnis populus, admirantes virtutem beatæ Radegundis, Domino benedixerunt. Quantæ post ejus transitum ibi sunt factæ virtutes, quanti dæmoniâci liberati, quanti febricitantes sunt redditi sanitati, quis enumerare valeat?

30. De Burgundia cum viro apostolico Leifasto (a) episcopo veniens ejus abba nomine Abbo, dum esset Pictavis in civitate, dentis incurrit validum dolorem. Die noctuque una vox, unus dolor inerat ei, mortem evenire sibi optans ut tanto careret dolore. Qui inspirante sibi divina misericordia rogavit se duci ad sanetæ basilicam: ubi ingressus, cum fide se ante sanctum sepulcrum terræ projecit, mortem præ oculis habens, pallam corporalem desuper sanctum tumulum mordicus apprehendit. Qui septem diebus nec cibum sumpserat, nec somno refici poterat, in hoc morsu sopor accessit; dolor discessit, sanus ad hospitium rediit. Quod post ipso referente plures cognoverunt, ubi se fatebatur de mortis janua per virtutem domnæ Radegundis esse revocatum.

31. Et quia mos est in festivitate beati Hilarii reliquis Monasteriis circumcirca proximis, quæ sunt ibi, usque in mediam noctem vigiliis celebrare; de media nocte unusquisque abbas cum suis fratribus ad suum revertitur monasterium cursum celebrare. Quamdiu

A in beati Antistitis Basilica vigilaverunt, tota nocte energumeni clamaverunt; inter quos mulieres duas graviter infestabat inimicus, præcipue una tantum bacchabatur, ut in ejus fremitu tota tremere basilica. Postquam inde vir venerabilis Arnegisilus abbas basilicæ beatæ reginæ cum suis Monachis exivit, ad suam vadens basilicam cursum implere, quam il'a satis dilexerat, ipsas post se mulieres audierunt clamantes, Venite. Quæ ingressæ basilicam vociferantes domnam Radegundem ut eis parceret supplicabant. Una ex illis, quæ gravius tribulabatur, jam ter quinos habens annos ex quo eam spiritus nequam flagellabat, cum matutina dicebatur, sæviens inimicus vas quod invaserat, reliquit. Illa alia ad tertiam ante ostium ipsius basilicæ est liberata, et ultra nequissimi hostis eis nocere non valuit. Quam larga est et dives misericordia Dei quæ suos vereri facit, et loca requirit ipse virtutum largitor ac dispensator, ubi per suos fideles suam ostendit potentiam. Ad basilicam sancti viri sunt alii liberati, alii vero basilicæ domnæ Radegundis sunt directi: ut sicut æquales gratia erant, ita æqualis et virtus ostenderetur.

32. Quis male habens, quamvis vita desperatus, si pallam subteriore custodit ejusdem sacri sepulcri intinxit in calice aquæ, et dedit ei febricitanti poculum, non statim ut bibit ante sanctum ejus sepulcrum jacens sopor accessit, morbus recessit? Christo largiente omnibus diebus in nomine ipsius Domini Jesu-Christi ibi multæ virtutes sunt, unde recessit. Nos quoque etiam fideli devotione et sedulitate debita veneramur in terris, cujus anima confidimus, gaudemus et gloriamur quod præfulgeat in cælis, ipso præstante qui cum Patre et Spiritu-sancto vivit et et regnat in sæcula sæculorum, Amen.

(a) Leifastus seu Lefastus episcopus Æduensis, d'Autun, post Siagrium, qui anno DC obiit. ut sentit Carolus le Coite in Annal. Franc. ad an 600,

num. 7. Sammarthani Auspicium inter Siagrium et Lefastum locant: sed prior sententia ob Beaudoniviæ ætatem præferenda.

SANCTÆ RADEGUNDIS (REGINÆ FRANCIAE.)

TESTAMENTUM,

SIVE

EPISTOLA^a AD EPISCOPOS.

Hanc initio institutæ congregationis suæ pro ejus tutela et stabilitate scripsit, concilioque Turonensi confirmandam absens obtulit.

^a Non video quod tempus huic epistolæ aptius congruat, quam concilii II Turonensis. Cum enim scripta sit ad episcopos illos ipsos (quod ex illorum rescripto patet) qui concilio Turonensi adfuerunt, verisimile est tum ad eos missam, cum una essent in eo concilio congregati. Qui hanc in longiora tempora differunt, et post annos viginti paulo ante obi-

tum a sancta Radegunde scriptam volunt, præterquam quod a Gregorio Turonensi refelluntur, qui initio institutæ ab ea congregationis editam docet, lib. IX, cap. 39, hoc etiam non animadvertunt, Euphronium episcopum (ut de cæteris qui una rescribunt, nihil dicam) ea tempora non attigisse, totoque amplius deceunio sanctæ Radegundis obitum prævertisse.